

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
A.A.BAKIXANOV adına TARİX İNSTİTUTU

YUNUS OĞUZ

**QƏDİM TÜRKLƏR
VƏ PASSİONARLIQ
NƏZƏRİYYƏSİ
L.N.QUMİLYOVUN
TƏDQIQATLARINDA**

Bakı-2011

**Elm və Təhsil Mərkəzi
„Təfəkkür“ Universiteti
Kitabxana**

26641

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 03 iyul 2012 tarixli 1250 №-li əmrinə əsasən ali məktəblərdə dərs vəsaiti kimi təsdiq edilib

Layihənin rəhbəri və
ön sözün müəllifi:

Yaqub Mahmudov

*Əməkdar elmi xadimi,
AMEA-nın müxbir üzvü,
tarix elimləri doktoru,
professor*

Redaktor:

Fatimə Abbasquliyeva

**Yunus Oğuz. Qədim türklər və passionarlıq nəzəriyyəsi
L.N.Qumilyovun tədqiqatlarında.**

Bakı, "Apostrof" Çap Evi, 2012, 192 səh.

ISBN 978-9952-444-89-6

© AMEA Tarix İnstitutu, 2011

© Yunus Oğuz, 2011

© "Şərq-Qərb" Nəşriyyat evi, 2011

© Yunus Oğuz, 2012

© "Apostrof" Çap Evi 2012

AZƏRBAYCAN TORPAQLARI VƏ XƏZƏR HÖVZƏSİ QƏDİM TÜRKLƏRİN ULU VƏTƏNİDİR

Yunus Oğuzun “Qədim türklər və passionarlıq nəzəriyyəsi
L.N.Qumilyovun tədqiqatlarında” kitabına

ÖN SÖZ

Yunus Oğuzun oxuculara təqdim olunan yeni tədqiqatı passionarlıq nəzəriyyəsi və qədim türklərin tarixinin öyrənilməsində bu nəzəriyyənin rolu məsələlərinə həsr olunmuşdur. Bu nəzəriyyənin ən tanınmış nümayəndələrindən biri olan L.Qumilyovun tədqiqatlarının kitabına əsas olaraq götürülməsi də təsadüfi deyil: məlumdur ki, tarix elmində uzun müddət monosentrizm hökm sürmüş, müxtəlif sivilizasiyaların öyrənilməsi, xüsusilə onların mənşəyi məsələsi də bu düşüncənin təsiri altında araşdırılmışdır. Sovet tarixşünaslığı da elmə, əslində, kardinal bir dəyişiklik gətirməmiş, monosentrizm sovet tarixçilərinin də əsərlərinin başlıca xətti olmuşdur. Avropa qitəsi klassik inkişaf yolu ilə gedən sivilizasiya sayılmış, Asiyanın nəhəng coğrafiyasında məskunlaşan xalqların, o cümlədən Türkün tarixi bir periferiya tarixi kimi qələmə verilmişdir. Amma Lev Nikolayeviç Qumilyov bütün bu ənənəvi düşüncələrdən fərqli olaraq, Avrasiyanın türklərlə məskunlaşmış böyük məkanını – farsların “Turan”, çinlilərin “Bey-xu”, yunanların “Skifiya” dedikləri “Böyük Çöl”ü periferiya deyil, sivilizasiyanın mərkəzi olaraq araşdırmışdır.

Digər tərəfdən, L.N.Qumilyov öz tədqiqatlarında ənənəvi metodikadan – mənbələrin təhlili üsulundan da bacardıqca yan qaçaraq, etnoloji metoda üstünlük vermişdir. Ümumiyyətlə, onun, demək olar ki, bütün araşdırmaları tarixi-coğrafi-etnoloji xarakterlidir. Alimin başlıca konsepsiyası – “passionarlıq” nəzəriyyəsi isə tarix, etnologiya, coğrafiya və biologiyanın sintezidir desək, yanlışdır.

“Türklərin tarixinə yeni bir baxış”, “Attila”, “Türkün gizli tarixi” kimi əsərlərin müəllifi olan Yunus Oğuzun hazırkı əsərini də həm qədim Türk tarixinin, həm bu tarixin öyrənilməsində mühüm xidmətləri olan Lev Qumilyovun elmi irsinin araşdırılmasına qiymətli bir töhfə saymaq olar.

L.N.Qumilyovun passionarlıq nəzəriyyəsinin qısa icmalını oxucuya çatdıran Yunus Oğuz türklərin tarixində passionarlığın qalxma və enmə (müəllifin dili ilə “yanma”) fazalarını araşdırır, müxtəlif sivilizasiyaların nümunəsində “qırılma”, “inersiya” və “obskurasiya” mərhələlərinin də olduğunu göstərir.

L.N.Qumilyovun əsərlərində Uzaq Sibirin, Altayın və Xəzər hövzəsindəki qədim türklərin tarixinin öyrənilməsi səviyyəsini təhlil edən

Yunus Oğuz başlıca diqqəti hunların hərbi, siyasi, sosial tarixinə yönəldir. L.N.Qumilyovun “türkütlər” adı altında verdiyi göytürklərin və onların tarixinin “varisləri” olan xəzərlərin Avrasiyanın siyasi və mədəni inkişafında oynadığı böyük rolu müəyyən edir. Uygurlar, qaraxanlılar, kimak, quz və kumanların da tarixi kitabda passionarlıq nöqtəyi-nəzərindən araşdırılır.

Yunus Oğuzun bu əsərdə xüsusi diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri də Səlcuq tarixidir. Qədim Oğuz dünyasının çox əhəmiyyətli inkişaf dönməni əhatə edən, Yaxın və Orta Şərqi siyasi, etnik, mədəni həyatını dəyişən Səlcuqların tarixi kitabda qısa, lakin adıçəkilən nəzəriyyənin Ümumtürk tarixi ilə bağlı məqamlarını anlamaq üçün vacib olan şəkildə araşdırılır.

Yunus Oğuz yeni kitabında türk super etnosunun təşəkkülü və inkişafı tarixini xüsusi metodika ilə araşdırmaqla, əslində, tarix elmindəki bir çox stereotipləri və ehkamları cəsarətlə inkar edir. Onun bu təşəbbüsü ilkin addım kimi diqqətəlayiqdir. Doğrudur, müəllifin irəli sürdüyü bəzi mühakimələr, o cümlədən Anadoluda və Azərbaycanda yaşayan türklərin prototürk etnos kimi genezisinin məhz bu bölgələrdən başlaması, qədim türklərin və prototürklərin Şərqdən Qərbə deyil, əks istiqamətdə axın etməsi ilə bağlı fikirləri elmə məlumdur və hələlik fərziyyə xarakteri daşıyır. Elə buna görə də, təbiidir ki, elmi ictimaiyyət arasında müəyyən mübahisələr doğuracaqdır. Lakin elmi həqiqət elmi mübahisələrdə doğulur. Tarix elmində mülahizələrin tarixçinin şəxsi fikirləri çərçivəsindən çıxıb elmi müddəaya çevrilməsi üçün bu mülahizələrin ən azından səslənməsi gərəkdir.

Düşünürəm ki, ehkamçılıqdan uzaq bir tədqiqatçı olan Yunus Oğuzun yeni kitabı həm mütəxəssis-tarixçilər, həm də geniş oxucu kütləsi üçün qədim Türk tarixi haqqında yeni düşüncə istiqamətinə təkan verəcəkdir.

Fikrimcə, qədim Türk tarixi daha dərinləndirildikcə tarix elmi də bir o qədər zənginləşəcəkdir. Avrasiya ən qədim zamanlardan başlayaraq türkün ümumi Vətənidir. Bu Vətənin hər bir guşəsində türkün tarix payı var. İnanıram ki, qədim Azərbaycan torpaqları, bütövlükdə Xəzər hövzəsi Türkün ən ulu Vətənidir. Qədim türklər məhz bu məkandan bütün Avrasiyaya yayılmışlar. Bu istiqamətdə tədqiqatların gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm...

Y.M.Mahmudov

*AMEA-nın müxbir üzvü,
tarix elmləri doktoru, professor*